

Homo Sapiens Faber - Človek kreatívny Antropozoficko – fenomenologický pohľad na ľudskú bytosť

Autor: Yehuda Tagar

Preklad: Silvia K. Galatová

Ako tréner osobného rozvoja s celostnou perspektívou mám z času na čas povinnosť voči mojim študentom ustúpiť od podrobností a vytvoriť nový celkový obraz toho, čo je ľudská bytosť z celostného pohľadu. A práve toto bolo zadanie mojej októbrovej verejnej prednášky na Škole empatie v Košiciach, na základe ktorej vznikol tento článok.

Môže ľudská bytosť sama na seba nahliadať s perspektívou? Dobrá otázka. Nemôžem tvrdiť, že som voči sebe objektívny. Ale potom je rozsah objektívneho pozorovania človeka obmedzený, pretože my nie sme objekty. Človek je subjekt žijúci vo vnútri vlastných pozorovateľných skúseností, a tak je možné uplatniť subjektívny pohľad na subjekt s názvom ľudská bytosť. A okrem toho, je tu ešte jedna vec: ak si my ľudia nevytvoríme svoje vlastné sebapoňatie o tom, kto sme, kto to urobí za nás?

Obrazy toho, čo je ľudská bytosť, sú rovnako rozmanité ako prístupy k filozofii, sociológii, psychológii a náboženstvu. Ľudia sami seba pomenovávali najrôznejšími spôsobmi: Oblečený anjel, nahý ľudoop, nedokončené zviera, náhoda, biologický stroj, koruna tvorstva, duša (Platón), bytosť hľadajúca zmysel (Platón), sociálny tvor (Marks), intervaly v symfónii života (Nietzsche), ozubené koleso stroja (Josef Stalin), Homo Economicus (Margaret Thatcherová), bytosť intuície a koncepcie (Kant), zviera obdarené schopnosťou rozumu (Kant), „Kniha, kde sú obsiahnuté všetky tajomstvá, je osoba“ (Bohme). Najlepšie zo všetkých nás definoval Albert Einstein: **„Sme spomalené zvukové a svetelné vlny, kráčajúci zväzok frekvencií naladený na vesmír. Sme duše oblečené v posvätných biochemických odevoch a naše telá sú nástrojmi, prostredníctvom ktorých naše duše hrajú svoju hudbu.“** No a najkrajšie to podľa mňa vyjadril William Shakespeare:

„Aké majstrovské dielo je človek!
Aký vznešený je myslením,
aký neobmedzený v schopnostiach, zovňajšku a pohybe,
aký rýchly a obdivuhodný v konaní,
aký anjel v chápaní,
aký boh: najdrahší šperk sveta, vzor tvorstva!“

(Hamlet, revidovaný preklad do slovenčiny: Jozef Kot,
1994)

Každý nech si v tom nájde to svoje. Avšak človek raz musí zaujať stanovisko, najmä ak ste tréner osobného rozvoja. Tu je moja zvolená perspektíva a metodika na účely tohto článku: Som tu, aby som ponúkol pohľad na človeka z antropozoficko-fenomenologického hľadiska a čoskoro definujem, čo mám na mysli týmito pojmami.

Najprv však musím vysvetliť pojem: „Homo Sapiens Faber“. „Homo Sapiens“ je všeobecný vedecký pojem pre ľudskú bytosť, ktorý ustanovil švédsky vedec Carl Linné v roku 1758 vo svojom „Systema Naturae“ a odvtedy sa bežne používa. Znamená to doslovne „Človek múdry“. Výraz „Homo Faber“ ustanovil oveľa skôr, asi pred 2300 rokmi, rímsky konzul a diktátor Appius Claudius Caecus v 3. storočí pred naším letopočtom vo svojej knihe „Sententiæ“, aby opísal to, čo je pre človeka jedinečné: „Každý človek je artifex svojho osudu“. Znamená to, že ľudia sú architekti, ktorí vytvárajú sami seba. Termín „Homo Sapience Faber“ je kombináciou týchto dvoch pojmov, ktorú použil ruský vedec Vladimir I. Vernadskij (1860-1945), zakladateľ pojmov Geosféra, Biosféra a Noosféra, aby som definoval jedinečnú tvorivú podstatu človeka a jej vplyv na prírodu. Tento Vernadského zložený termín „Homo Sapience Faber“ som prevzal ako najvhodnejší východiskový bod pre tento článok.

Antropozoficko-fenomenologická perspektíva nie je na Slovensku veľmi dostupná. Fenomenológiu zadefinoval jej zakladateľ, Edmund Husserl (1859–1938), ako *“podrobné skúmanie vecí samotných tak, ako ich vo vedomí zažíva prvá osoba z jej uhla pohľadu”*¹ Deklaroval, že mentálna a spirituálna realita sú nezávislé od akéhokoľvek fyzického základu.² Antropozofiu zadefinoval jej zakladateľ Rudolf Steiner (1861-1925) takto: *“nechajte človeka vo vás, nech prehovára. Nech hovorí o tom, čo je pod vami aj nad vami, a máte antropozofiu. Je to múdrosť vyjadrená človekom.”*³

Aby som teda naplnil očakávanie, ktoré som sám vytvoril predstavením vyššie uvedeného titulu ako účelu tohto článku, zaujal som svoju pozíciu *„pohľadu prvej osoby“* a umožnil ľudskej bytosti vo mne hovoriť o vlastnej skúsenosti bytia človekom. To znamená, že som použil som antropozoficko-fenomenologický prístup, aby som hovoril o bytosti, ktorú týmto nazývam: Homo Sapience Faber.

Rozhodol som sa použiť prístup známy ako ‘Prvá filozofia’⁴ a položiť si otázku: čo vlastne viem o človeku z mojich priamych zážitkových znalostí, vynechajúc všetky premeditované a prečítané koncepty, informácie z druhej ruky a žargón? Uvedomujem si, že okrem prúdu vnemov, ktoré sa neustále menia od momentu, keď sa prebudím až do chvíle, kým neupadnem do spánku, a ktoré skutočne nemôžu predstavovať vedomosti, všetko, čo skutočne viem z prvej ruky o fenoméne známom ako ľudská bytosť, súc jej príkladom, vyplýva z môjho pozorovania toho, čo ľudská bytosť robí. Vďaka tomuto pozorovaniu možno spoznať ľudskú bytosť a možno to považovať za poznanie.

Čo teda človek robí? Čo robím?

Po prvé: **Vnímam svet okolo seba**, vrátane vlastného tela, hneď od prvého okamihu svojho života a možno aj predtým. Vnímať čokoľvek vyžaduje minimálne 3 faktory: 1) musím byť prítomný a bdieť, 2) musí tu byť niečo, čo je možné vnímať, 3) musím mať k dispozícii nástroj na vnímanie, zmyslový orgán premostujúci mňa a svet. Normálne počítame päť takýchto zmyslových orgánov: zrak, hmat, čuch, chuť, sluch. V skutočnosti existuje ďalších sedem orgánov vnímania pre sedem ďalších aspektov javov sveta: zmysel pre rovnováhu, zmysel pre teplo, zmysel pre pohyb, zmysel pre zdravie, zmysel pre intonáciu, zmysel pre myšlienku a zmysel, ktorý nám

hovorí, že je tu ďalšia ľudská bytosť: zmysel pre „ja“ iného človeka. Každé zdravé bábätko dokáže zachytávať tieto vnemy zo sveta. Vnímanie je prvým a pokračujúcim základným stimulom pre všetky ostatné ľudské funkcie. Takže ľudská bytosť je Vnímajúca bytosť. Sme **Homo Sapiens Sentientia**.

Ďalej: **Cítim**. Zažívam vnútornú rezonanciu vyplývajúcu z môjho vnímania sveta a táto vnútorná rezonancia prevyšuje zmyslovú skúsenosť. Pocit má vo mne svoj vlastný život, v odozve na čokoľvek zvonku i zvnútra, ba dokonca v odozve sám na seba. Pocity sú osobné, sú základným prvkom osobnosti, sú tým, čo nás robí ľuďmi. Sú jadro života duše, realita všetkých ľudských vzťahov a zdroj, z ktorého prisudzujeme osobný význam. Sme skutočne **Homo Sapiens Affectum**.

A samozrejme: **Myslíme**. Aj ja práve teraz premýšľam. Skúsenosť nie je všetko, čím sme. My o svojej skúsenosti tiež premýšľame, prisudzujeme jej význam, konceptualizujeme naše vnímanie a dávame mu význam. Vytvárame realitu z tejto kombinácie a tvoríme mentálne obrazy, ktoré prežívajú oveľa dlhšie než skúsenosť, ktorá stimulovala ich vznik. Budujeme nové prepojenia medzi existujúcimi obrazmi, pamätáme si ich a učíme sa z nich. „*Cogito Ergo Sum*“ nemusí byť výrokom o celej ľudskej bytosti, ale je to určite výrok o obrovskej zložke bytia človeka. Sme evidentne **Homo Sapiens Cognito**.

Pamätáme si. Naše dojmy a skúsenosti v kombinácii s významom, ktorý im dávame, sa ukladajú na neznáme miesto v našej konštitúcii prostredníctvom aktu zapamätania si. Mnohé z nich sú na požiadanie sprístupnené našej aktivite spomenutia si. Všetko ľudské učenie, jazyk, vedomosti a kultúra sú založené na ľudskej pamäti. Spomienky sa spájajú s inými spomienkami, vytvárajú nové možnosti, spúšťajú sa prostredníctvom asociácií a prisudzujú hlboký osobný zmysel novej skúsenosti. Sme bezpochyby **Homo Sapiens Memoriali**.

Taktiež sme celý život zaneprázdnení **žitím a umieraním**. Rastieme, rozvíjame sa, regenerujeme, a tak ako každá živá bytosť, degenerujeme, poškodzujeme sa, upadáme. Mladosť je vtedy, keď prevažuje životný proces, starnutie sa deje, keď v nás prevláda proces umierania. Napätie medzi nimi nás neustále zamestnáva. V tomto svetle sme **Homo Sapiens Viventem at Mori**.

A túžime. Veľmi. Spoločne so zvieratami nás túžba oživuje počas celého života. Túžime po niečom ďaleko väčšom než základné fyzické existenčné uspokojenie. Naša túžba siaha od základných telesných potrieb k výšinám kultúrneho naplnenia človeka s celou škálou ľudského rozvoja, ekonomiky a vzťahov medzi nimi. Túžba je motorom nášho pozemského života: príťažlivosť a odpor, chcenie a naplnenie, sympatie a antipatie, záujem a nuda. **Homo Sapiens Cupidus**.

Používame vôľu a **konáme**. Meníme svet a meníme seba samých činom. Pracujeme, tvoríme, staráme sa, rozhodujeme sa a konáme na základe našich rozhodnutí, alebo aj nie, dávame si predsavzatia, meníme svoje životy, obrábame pôdu, staviame domy, nadväzujeme vzťahy a ukončujeme ich. Robíme. Ľudská vôľa je potenciál nevyhnutný pre konanie a ľudská vôľa je záhada. Aby sme mohli konať, je potrebné skombinovať toľko aspektov vôle. **Homo Sapiens Actio**.

A tvoríme. My ľudia sme tou časťou tvorstva, ktorá tvorí navonok. Stále vytvárame nové možnosti, skutočnosti, ktoré príroda nevytvorila. My tvorovia tvoríme. Každý aspekt ľudského života prechádza nezastaviteľným transformačným

procesom nazývaným ľudská civilizácia. Všetko, čo je dané, je pre nás surovinou pre nové tvorenie. **Homo Sapiens Creo.**

A milujeme. Všetky živé bytosti plodia a všetky zvieratá sa starajú o svoje mláďatá, ale my aktívne milujeme. Láska nie je len pocit, je to niečo, čo z pocitu prechádza do činov, niekedy motivované aj zmyslom pre povinnosť alebo zámer. Či je čin láskyplný alebo nie však vieme vždy. Starogréčtina mala pre lásku najmenej tri slová: Eros pre sexuálnu lásku, Philia pre citovú lásku a Agape pre duchovnú lásku. Ľudský život bez lásky je menej než ľudský. Láska nám dáva najhlbší zmysel života a motivuje nás k najväčším činom. **Homo Sapiens Amandum.**

Usilujeme o slobodu. Toto je jedinečné ľudské zamestnanie: oslobodiť sa, emancipovať, expandovať za staré obmedzenia. V tomto smere neustále napredujeme. Toľko z ľudskej histórie je formované bojom za slobodu. **Homo Sapiens Liberto.**

“Vzťahujeme” sa. Neustále vytvárame, udržiavame, transformujeme, rozvíjame a ničíme vzťahy. Ak z ľudského života vynecháme vzťahy, už viac nie je celkom ľudský. Vzťahovať sa je byť človekom. Ľudská bytosť vzťahová - **Homanum esse de needitudine.**

A sme duchovne aktívni. Človek nemusí veriť v duchovný svet, aby si mohol všimnúť, že existuje celá škála činností, ktoré sú ľuďmi zamestnávajú, a ktoré sa nedajú nazvať inak než duchovnými: Vytvárame účel, zmysel a smer nášho života. Vytvárame si identitu. Tvoríme morálku, aplikujeme ju a zápasíme s ňou. Filozofujeme, rozvíjame lásku k poznaniu. Tvoríme náboženstvá a máme duchovné skúsenosti. Sme duch a preto sme žijeme duchovno. Je to činnosť, niečo, čo robíme. **Homo Sapiens in Spiritum.**

A predovšetkým: **vyvíjame sa.** Príroda, rodina a spoločnosť nás do určitého bodu posúvajú v našom vývoji a od istej chvíle máme v tejto veci na výber: môžeme si zvoliť ďalší vývoj alebo stagnáciu a opakovanie zavedených vzorcov. Vyvíjame sa vedome alebo nie, individuálne a kolektívne. Jednou z najvýraznejších charakteristík človeka je to, že sa neustále vyvíjame a vytvárame nezastaviteľný ľudský pokrok, dobrý alebo zlý. **Homo Sapiens Progressio.**

Toto je zoznam základných ľudských aktivít, ktoré sú spoločné pre absolútnu väčšinu ľudstva, minimálne posledných 500 rokov, počnúc Európou a postupne sa šíriace ako globálna charakteristika toho, čo znamená byť človekom. V skutočnosti je ťažké si predstaviť ľudskú bytosť, ľudskú komunitu a spoločnosť, kde ľudia robia menej ako uvedený zoznam činností. Navrhujem nasledovný vedecký termín pre tohto konkrétneho tvora: **Homo Sapiens Faber, Sentienta, Affectum, Cognito, Memoriali, Viviento at Mori, Cupidus, Actio, Creo, Amandum, Liberto, Homanum esse de needitudine, in Spiritum, Progressio.** V našej ľudskej konštitúcii kombinujeme prinajmenšom živé telo, vnímanie sveta, živé myslenie, cítenie, ochotnú dušu, aktívneho individuálneho ducha, aktívnu účasť na medziľudských vzťahoch, sme bytosti milujúce, tvorivé a rozvíjajúce sa. Nie sme o nič menej ako toto všetko. To je to, kým sme, k dispozícii na priame, nezaujaté pozorovanie, fakticky.

Ako to všetko zvládame? Aká konštitúcia musí existovať, aby umožňovala tak bohatú škálu aktivít? Aká je štruktúra ľudskej konštitúcie, ktorá nám umožňuje taký život, a ako vôbec vznikla?

Odpovede na všetky tieto otázky budú musieť počkať na nasledujúci článok.

¹Husserl, E. 1931. Idey: Všeobecný úvod do čistej fenomenológie (1931),

²Husserl, E. 1935. „Som presvedčený, že zámerná fenomenológia po prvý raz poňala ducha ako oblasť systematického vedeckého zážitku, čím došlo k úplnej transformácii úlohy poznania.“ Kríza európskeho ľudstva.

³Steiner, R. 1909, Antropozofia, prednáška 1.

⁴„Prvá filozofia“ je výraz pre filozofický návrat k základom filozofie, kladenie primárnych otázok, hodnotenie primárnych zdrojov poznania, ktorý sa používa zakaždým, keď filozof „začína nanovo“ z čerstvej reflexie ľudských stavov, skúseností a poznania, ustanovujúc vlastný nezávislý svetonázor. To sa môže stať kedykoľvek v evolúcii myslenia. Často sa používa v súvislosti s Aristotelovou metafyzikou, čo je jeho odpoveď na otázku významu bytia samotného, konkrétne: Ontológia.